

Anders Burman,¹ *Den sista idealisten: Viktor Rydberg och hans tid* (Stockholm 2024), 405 s. ISBN: 9789113130958.

Idéhistorikern Anders Burmans nya bok om författaren Viktor Rydberg (1828–1895) är den första omfattande skildringen av författarens liv sedan år 1900 – och ett tydligt hyllningsprojekt.² Det är en biografi som plogar upp vägar mellan Rydbergska incidenter, tidningsväsendet i Göteborg och diskussioner om materialism och modernism. Burman lyckas med det som avgör en skicklig idéhistoriker: att skildra det lilla i sken av det stora. I slutändan har man verkligen läst en bok om 1800-talet – filtrerat genom livsödet Viktor Rydberg.

Burman vill ge upprättelse åt en man som han menar har tappat allmänhetens gunst och forskarnas intresse: "Efterhand har han förpassats till skaran av författare som tidigare varit hyllade men numera är nästan helt bortglömda."³ Det är nog sant att de flesta numera bara känner till en bråkdel av Rydbergs produktion, och förmodligen snarare juldikterna än de historiskt tyngsta verken. Samtidigt måste "bortglömd" vara en överdrift. Rydberg är namnkunnig i breda lager och faktum är att detta inte är den enda romanen om honom i år.⁴ För Burman handlar det dock inte bara om en intressant person i en intressant tid, utan en av de viktigaste tänkarna i Europa och ett av bokens mest uttalade budskap är att Rydberg har någonting att lära oss människor som lever idag. Hans beundran för Rydberg genomsyrar hela förordet och därför öppnar jag bokens första kapitel med en känsla av reservation. Är detta ett nödvändigt räddningsuppdrag?

Den ton som slagits an förstärks ytterligare när Rydberg i förordet utnämns till "Sveriges Goete". Han är, för Burman, en "lärdomsgigant" som kan få läsaren att "inte bara hasta vidare, utan dröja vid det svårbegripliga, ibland även det filosofiskt tunga".⁵ Den gamla författarens idévärld verkar ses som en lärdom och ett verktyg för att lyfta humanioras status. Ett sätt att återerövra försummade värden om bildning och estetik. Burman framhåller Rydberg som en symbol för gott tänkande och tillskriver honom en möjligen oproportionerligt stor betydelse, både för 1800-talet och 2000-talet. Det är omöjligt för en enskild person, oavsett status, att avgöra en hel tidsålder. Kanske särskilt för Rydberg, som verkar ha varit en konflikträdd, obekväms kammarskribent snarare än en eldig agitator.

Upplägget följer Rydbergs iv från vaggan till graven utan kronologiska avstickare, om man bortser från några teoretiska resonemang. Ett mer kreativt grepp hade möjligen gjort läsningen

¹ Södertörns högskola, professor i idéhistoria.

² Se: Karl Warburg, *Viktor Rydberg: en levnadsteckning. D. 1 och 2* (Stockholm 1900).

³ Anders Burman, *Den sista idealisten: Viktor Rydberg och hans tid* (Stockholm 2024), s. 11.

⁴ Carin Bergström har nyligen utkommit med en skildring av Rydbergs ålderdom: Bergström, *Viktor Rydberg: nationalskalden som formade det liberala Djursholm* (Stockholm 2024).

⁵ Burman (2024), s. 14.

svängigare, men det traditionella upplägget låter läsaren följa ett till det yttre och inre händelsefullt liv, utan att det blir förutsägbart. Bokens syfte är inte bara att skildra Rydberg utan även 1800-talets andra hälft, varför samtiden, framtiden och referenser till en mängd olika tänkare och debatter vävs in. Burman kommer till uttryck som idéhistoriker genom att låta läsaren möta Rydbergs samtid, från vänner och kärlekssubjekt till tänkare som Freud och Marx, och genom att väva in mer epokmässigt otippade tänkare från Arendt hela vägen tillbaka till Sapfo. Och det sker på ett ödmjukt men övertygande vis.

Det idéhistoriska stoffet är alltså omfattande, ändå är det varken namn- eller faktatätheten som avgör upplevelsen av boken. Burmans främsta förtjänst ligger i att han har valt ut precis rätt referenser för att läsaren ska förstå Rydberg i relation till sin tid, trots skavet dem emellan. Han skapar på så vis en dynamik mellan människa och tid som gör att båda blir mer intressanta. I några av de mest medryckande resonemangen återfinns bildningsbegreppet, frågan om olika typer av kärlek och – såklart – det *sublima*. Imponerar gör även analysen kring historisk homosexualitet och erotik i mitten av boken. Bilden Burman målar upp blir en emotionellt komplex person i början av moderniteten, och det bidrar till läsningen att den Burmanska Rydberg får en stark personlighet präglad av tungsinne, platonska kärleksideal och en orubblig tro på estetik och högre värden.

Burman skriver på ett sätt som är rakt och okrystat utan att bli platt. Det är en enkel självklarhet i resonemangen som gör att komplexa ämnen avhandlas utan att varken ta upp särskilt många stycken eller förenklas för mycket. Detta är en sällsynt förmåga och jag märker att jag ögnar igenom förklaringar av handlingen i Rydbergs *Singoalla* för att nå Burmans egna tankar om Rydbergs inre liv. För här lyckas han med konststycket att engagera läsaren med sin historieteoretiska trovärdighet i behåll. När det gäller historiska personers känslor och drifter, särskilt sexuella, blir diskussionen ofta intetsägende eller vilt spekulerande. Nyckeln till Burmans framgångar, tror jag, beror på att han inte räds känslor som verktyg när han berättar och analyserar Rydbergs tid på jorden. Han behärskar det som den framväxande subdisciplinen känslöhistoria kämpar med, nämligen att våga låta historiska känslor spela roll i analysen, utan att blanda in nutida. Visst hade en ytterligare fotnot här och där hjälpt den som till äventyrs ville fördjupa sig mer, men helheten är balanserad, trovärdig och välformulerad.

En av Burmans huvudpoänger är att lyfta Rydberg som den sista *idealist* när modernitets ideologier bjöd emot. Genom hela livet framhöll författaren de ideal som andra försökte slänga ut. Han var en mångsysslare av den gamla sorten i en värld som i allt högre grad premierade specialisering och på så sätt i total klinch med sin tid. Att beskriva detta i termer av idealism, ställt mot Darwins och Marx materialism såväl som de svenska storstädernas modernitetsivran, känns nytt och intressant. För läsoplevelsens skull kunde det skrivits fram som en inledning hellre än

en slutsats, men resultatets värde består. För mig innebar läsningen dessutom ett väckt intresse för platonism och nyplatonism. Med hjälp av Rydbergs filosofianteckningar, privata problem och allmänna attityd förklarar Burman effektivt tankearvet och länken till idealismen, och när jag närmar mig slutet av boken har min reserverade känsla bytts mot nya frågor och tankar om 1800-talets dynamik. Hur påverkades modernitetens utveckling av kvardröjande värden från äldre tider? Vilken roll spelade avvikande element för att forma epoken? Just detta är kanske det högsta betyg en historisk monografi med populärvetenskapliga ambitioner kan få. Genom att förändra bilden av Rydberg, från uppburen skribent till otidsenlig idealist, nyanserar Burman 1800-talet. Därför är hans bok värdefull läsning för varje kotte, historiker som lekman.

Men frågan kvarstår: lär Rydberg oss något om det svårbegripliga och filosofiskt tunga? Jag är tveksam. Jag tror inte att Rydberg är rätt språkrör för att få oss att ta några äldre värden på allvar, eller för att lyfta bildningens och humanioras status. Hans verk känns alltför bundna till sin tid, både språket och tiden står i vägen för att han ska nå fram och jag föreställer mig att 2020-talet inte orkar höra på. Jag är generellt skeptisk till tendensen att utse historiska gestalter till vägvisare för samtiden och tycker nog det är bättre att forskare själva axlar den rollen. Även om jag inte är säker på att Burman inser det, är det just det han egentligen gör i den här boken – med imponerande resultat. *Den sista idealisten* bidrar till vår tid och till den historiska vetenskapen genom att utifrån en bred och djup kunskapsbank göra oväntade kopplingar mellan epoker och genom att rikta sig till fler än de redan invigda. Kort och gott är det idéhistoria när den är som bäst. Men det är, oavsett vad han själv tror, Burmans förtjänst snarare än Rydbergs.

YLVA ASPELIN

LUNDS UNIVERSITET